

УДК: 658.5: 330.131.7

О.М. Зборовська, д.е.н., доцент
Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля

УПРАВЛІННЯ РИЗИКОНАСИЧЕНІСТЮ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

О.М. Zborovska
Alfred Nobel University Dnipropetrovsk

MANAGEMENT OF RISK SATURATION OF ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES

В статті здійснено систематизацію існуючих методів впливу на ризик. Представлена сводная характеристика наиболее распространенных методов управления риском, а именно: метода уклонения от риска; метода локализации риска; метода диссипации риска; метода компенсации риска. Сделан вывод о том, что риск-менеджмент следует рассматривать как процесс использования различных инструментов влияния на риски, включающий в себя идентификацию, оценку, анализ риска, контроль и его финансирование.

Ключевые слова: *риск-менеджмент, методы управления, классификация, систематизация, предприятие.*

The article deals with the systematizing of existing methods to influence of the risk. The characteristic summarizes of the most common methods of risk management are shown, namely: the method of evading risk ;the method of risk localization; the method of risk dissipation; the method of compensation for the risk. It is concluded, that the risk-management should be viewed as a process of using of a variety of instruments of influence on risks which include the identification, evaluation, risk analysis, control and its finance.

Key words: *risk-management, management, classification,systematizing, enterprise.*

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Головною причиною виникнення ризику в діяльності суб'єктів економічної діяльності є невизначеність, яка зумовлена дією таких факторів:

1. Постійна мінливість і нестабільність економічних процесів, що важко піддаються реальному прогнозуванню: політико-економічна нестабільність і зовнішньо-інтеграційний курс держав, технічний прогрес, споживчий попит тощо.

2. Обмеженість і неповнота інформації про економічні процеси, що часто визначається обмеженістю ресурсів (фінансових, технічних та ін.) суб'єкта економічної діяльності за прийняття конкретних рішень.

3. Відсутність чітко визначених цілей та критеріїв оцінки економічної діяльності підприємства.

Аналіз досліджень та публікацій. Управління ризиками в економічній діяльності підприємств передбачає виявлення та оцінку ступеня ризиків, які загрожують майну, нормальному веденню виробничо-економічної діяльності і, як наслідок, фінансовим результатам діяльності суб'єктів економічної діяльності, а також мистецтво ухвалення рішення з формування системи заходів ризик-менеджменту, засноване на прогнозуванні ступеня їх негативного впливу на результат угоди.

Можливості управління ризиками в діяльності підприємств зростають на основі, так званих, стратегічних урядових методів, які реалізуються через методи макро – або мікроекономічного управління.

Метою управління (регулювання) ризиками в економічній діяльності є зниження загальних втрат держави, пов'язаних із можливою реалізацією ризиків на рівні підприємства. Досягненню цієї мети сприяє використання таких методів макроекономічного управління ризиками, як вдосконалення нормативно-законодавчої бази, підвищення рівня економічного

співробітництва в напрямі зовнішньої інтеграції держави, розвиток грошово-кредитної, фінансової, податкової систем і т. ін.

Система макроекономічного управління ризиками суб'єктів господарювання має фундаментальний характер і дозволяє нівелювати зовнішні ризики підприємств. Метою мікроекономічного управління (регулювання) ризиками є зниження можливих збитків на рівні окремого підприємства, причому заходи ризик-менеджменту мікрорівня стосуються як загальних організаційних питань його діяльності, так і врегулювання проблем виробництва і просування товарів на світовому та національному ринках.

Досягненню цілей зниження внутрішньо організаційних ризиків сприяє комплексне використання методів управління за рішенням завдань нівелювання ймовірності виникнення проблем виробничого, комерційного, фінансового та інвестиційного, а також надзвичайного характеру. Результативність ризик-менеджменту діяльності підприємства ґрунтується на ефективності функціонування його управлінської системи, системи підтримки прийняття управлінських рішень.

Розробка стратегії та тактики виходу підприємства на зовнішній та внутрішній ринки, організації виробництва повинна ґрунтуватися на попередньому аналізі кон'юнктури ринку. Крім того, в процесі бізнес-планування мають бути враховані виробничі і комерційні ризики, характерні для того або іншого виду продукції і прив'язані до регіональних особливостей суб'єктів економічної діяльності, тому виникає необхідність запропонувати систему критеріїв їх оцінки.

В умовах ринкової економіки основним критерієм оцінки господарської діяльності підприємств служать прибуток і рентабельність [1, с. 2].

Постановка завдання. Дійсно, у наш час підприємство, яке працює в будь-якій сфері підприємництва, проводить ризиковані операції з різним ступенем ризику, це самостійне рішення управлінського персоналу, однак мало хто контролює величину ризику і прагне знизити його для досягнення більш високих показників роботи підприємства для стабілізації фінансового стану. Оптимальним доповненням до показника прибутку є показники збитку в постатейному вигляді, які дають можливість наочно уявити ризики цього підприємства, при виявленні точки ризику виникнення усувати її, спробувати застрахувати себе від їхнього прояву в майбутньому. Застрахувати в цьому випадку – внести доповнення в основні статті контракту. Однак зауважимо, що звичайне постатейне виявлення збитку і його величини, а значить місце формування ризикованих ситуацій, не дає можливості визначити міру небезпеки конкретного ризику для діяльності підприємства у поточний момент, тому метою статті є систематизація існуючих методів впливу на ризик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління ризиком економічної діяльності – це багатоступінчастий процес, метою якого є зниження шкоди для об'єкта при настанні несприятливих подій у процесі здійснення господарської діяльності.

Процес управління ризиком економічної діяльності підприємства містить у собі аналіз кількісної оцінки ризиків, синтез отриманих результатів та їх інтегральну оцінку. Результатом є не тільки визначення величини ризику економічної діяльності, ефективності управлінського рішення щодо зниження рівня ризиконасиченості угоди.

У літературі виділяють два підходи до вибору методології зниження ризику.

Перший підхід – варто постійно порівнювати витрати на скорочення ризику з вигодами від його зменшення, виходячи з чого зниження ризику стає доцільним тільки до тих пір, поки витрати на його скорочення не перевищать вигоди.

Другий підхід передбачає максимальне скорочення наявного ризику через використання певного обмеженого обсягу ресурсів.

Систематизація методів впливу на ризик, наведених у роботах [3–9], дозволяє виділити такі основні класифікації.

За розташуванням джерела дії щодо підприємства виокремлюють:

1. Зовнішні засоби зниження рівня ризику (розподіл ризику, зовнішнє страхування, пошук гарантів).

2. Внутрішні засоби зниження ризику (лімітування, диверсифікація, створення резервів, профілактичні заходи, збір додаткової інформації, ухилення, локалізація, хеджування).

Таблиця 1

Класифікація методів впливу на ризик

Автор, джерело	Класифікація методів впливу на ризик
Балабанов І.Т. [4]	1. Засоби вирішення ризиків: уникнути ризику; утримання ризику; передача ризику. 2. Зменшення ступеня ризику: диверсифікація; придбання додаткової інформації про вибір і результати; лімітування; самострахування; страхування.
Адамчук М., Альошин Д. [10]	1. Ухилення, тобто відмова від певних очікувань, ризикованих проєктів або перекидання ризику на інших осіб: відмова від ненадійних партнерів; відмова від ризикованих проєктів; страхування ризиків; пошук гарантів. Останні дві групи заходів умовно можна об'єднати під однією загальною назвою – передача ризику. 2. Локалізація ризику: створення венчурних фірм; створення спеціальних структурних підрозділів для реалізації ризикованих проєктів. 3. Дисипація: диверсифікація: діяльності; інвестицій; поставок; збуту; розподіл відповідальності між учасниками проєкту; розподіл ризику в часі. 4. Компенсація: створення системи резервів (самострахування); активний ризик-менеджмент: стратегічне планування; прогнозування зовнішнього середовища; моніторинг; цілеспрямований маркетинг.
Асамбаєв Н. [11]	1. Ухилення (запобігання) від ризику. 2. Локалізація ризику. 3. Диверсифікація ризику. 4. Розподіл ризиків між учасниками проєкту (передача частини ризику співвиконавцям). 5. Компенсація ризику: страхування ризику; резервування коштів на покриття безпосередніх витрат.
Кривов В. [12]	1. Уникнення ризику: відмова від реалізації проєкту; відмова від ненадійних партнерів. 2. Локалізація ризику: створення венчурних підприємств; створення спеціальних структур для ризикованих проєктів. 3. Перерозподіл ризику: перерозподіл ризику між партнерами; розподіл ризику в часі; диверсифікація інвестицій, інновацій і видів діяльності. 4. Компенсація ризику і його наслідків: страхування; самострахування за допомогою створення резервів; моніторинг навколишнього середовища; прогнозування; цілеспрямований маркетинг.
Вітлінський В.В., Наконечний С.І. [7]	1. Прийняття ризику. 2. Створення резервів (запасів). 3. Зовнішнє страхування. 4. Поділ ризику. 5. Уникнення ризику.
Балашова Н.Є. [5]	1. Ухилення (відмова від ризикованих проєктів, інвестицій, ненадійних партнерів і клієнтів). 2. Локалізація (створення системи лімітів, обмежень). 3. Дисипація (диверсифікація, розподіл ризиків у часі шляхом фінансового планування). 4. Компенсація (аналітична робота, хеджування, система контролю і моніторингу ризиків). 5. Неформалізовані методи мінімізації ризику: підвищення ефективності використання кадрового потенціалу (підвищення якості відбору і найму персоналу, інтенсивності навчання і розвитку співробітників, механізму мотивації); оптимізація організаційної структури, забезпечення її гнучкості та адекватності специфіки компанії; підвищення ступеня інноваційності організації; розвиток і підтримка зв'язків з інфраструктурними організаціями та іншими учасниками ринку.
Жованіков В.Н. [13]	1. Уникнення ризику. 2. Утримання (обмеження) ризику. 3. Диверсифікація ризику. 4. Лімітування. 5. Страхування. 6. Резервування.
Пліса В.І. [14]	1. Зовнішні способи зниження рівня ризику: розподіл ризику; зовнішнє страхування. 2. Внутрішні способи зниження ризику: лімітування; диверсифікація; створення резервів; профілактичні заходи; збір додаткової інформації.
Сердюкова І.Д. [15]	1. Відмова від вчинення ризикового заходу. 2. Попередження втрат (конкретний набір превентивних заходів, що дозволяє уникнути випадків). 3. Контроль (обмеження подальшого зростання розміру вже отриманого збитку за допомогою збору і обробки достовірної інформації). 4. Страхування: перерозподіл втрат серед підприємців, які зазнали однотипного ризику (самозбереження); звернення за допомогою до страхової компанії.

За активності дій виділяють:

1. Способи пасивного втручання (стратегія бездіяльності, яка передбачає, що особа, яка приймає рішення, не вживає активних дій для зниження ризику, і зумовлена або наявністю обмежень на використання активних методів регулювання, або системного характеру деяких видів ризику інновацій). Вони включають: страхування, самострахування, хеджування, ухилення, пошук гарантів.

2. Способи активного втручання (лімітування, розпусу, превентивні заходи, наприклад, збір додаткової інформації, локалізація).

З часу здійснення антиризикових заходів виділяють:

1. Заходи, що плануються і здійснюються завчасно: страхування, самострахування, попереджувальні організаційно-технічні заходи, юридичні, організаційні та інші заходи з передачі ризику.

2. Заходи, які здійснюються після настання ризикового події: отримання фінансової допомоги, дотацій, кредитів на ліквідацію збитків.

У таблиці 1 систематизовані погляди деяких вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо того, як доцільно класифікувати методи впливу на ризики.

Представляється доцільним навести зведену характеристику найбільш поширених методів управління ризиком.

Методи ухилення від ризику використовуються найчастіше. Цими методами користуються підприємці, які віддають перевагу діям без ризику. Керівники цього типу відмовляються від послуг ненадійних партнерів, прагнуть працювати тільки з тими контрагентами, які переконливо довели свою надійність, вони намагаються не розширювати коло партнерів. Інша можливість відхилення полягає в спробі перенести ризик на третю особу. З цією метою вдаються до страхування своїх дій або пошуку «гарантів», повністю перекладаючи на них свій ризик.

Методи локалізації ризику використовують у тих порівняно рідкісних випадках, коли вдається досить чітко і конкретно визначити і ідентифікувати джерела ризику. Виділивши економічно більш небезпечний етап або ділянку діяльності, можна зробити його контрольованим і таким чином знизити рівень фінального ризику підприємства.

Методи дисипації ризику є більш гнучкими інструментами управління. Один з основних методів дисипації полягає в розподілі загального ризику шляхом об'єднання з іншими учасниками, зацікавленими в успіху загальної справи. До цієї групи методів управління ризиком належать різні варіанти диверсифікації: збільшення кількості використовуваних технологій виробництва продукції; робота одночасно на декількох ринках з великою кількістю споживачів, з рівномірним розподілом частки кожного контрагента в загальному обсязі.

Методи компенсації ризику за видом впливу можна віднести до методів випереджального управління. Вони полягають у вивченні потенціалу підприємства, що дає можливість зняти велику частину невизначеності, дозволяє попередити появу вузьких місць у виробничому циклі, випередити ослаблення позицій підприємства у своєму секторі ринку, заздалегідь ідентифікувати специфічний профіль факторів ризику цього підприємства, а отже, заздалегідь розробити компенсуючий комплекс заходів, план використання і підключення резервів.

Висновки. Відповідно для більш ефективного управління ризиком економічної діяльності варто розглядати ризик-менеджмент як процес використання різноманітних інструментів впливу на ризики, що включає в себе ідентифікацію, оцінку, аналіз ризику, контроль і його фінансування. В умовах перехідного періоду при високому ступені невизначеності зовнішнього та внутрішнього середовищ завданням менеджера, у тому числі з ризиків, є ідентифікування ризиків, встановлення їх індивідуального значення для підприємства, господарського органу.

Найбільший ефект може бути досягнутий за допомогою поєднання, комбінації різних методів управління ризиками в діяльності підприємств – страхуванням, хеджуванням, застосуванням сучасних методів управління, форм і методів розрахунків.

Отже, основними формами впливу на ризик є його контроль і фінансування. Контроль за ризиком передбачає зменшення негативного впливу факторів ризику на результати підприємницької діяльності на зовнішньому ринку. Фінансування ризику реалізується шляхом

формування ефективної системи страхування всіх видів ризику.

Список літератури

1. Экономика предприятия: Учебник для вузов / Л.Я. Аврашков, В.В. Адамчук, О.В. Антонова и др.; Под. ред. проф. В.Я. Гординкеля, проф. Швандара, Найт Ф. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 742 с.
2. Stephen A. Ross, Randolph W. Westerfield, Bradford D. Jordan Fundamentals of corporate finance. – Boston.: IRWIN, 1993. – p. 868.
3. Артеменко В.Б. Комплексная оценка инновационного риска / В.Б. Артеменко, Ю.В. Журавлев // Управление риском. – 2003. – №1. – С. 5–9.
4. Балабанов И.Т. Риск–менеджмент / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
5. Балашова Н.Е. Построение системы риск-менеджмента в финансовой компании / Н.Е. Балашова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – №4. – С. 104–111.
6. Бланк И. А. Основы инвестиционного менеджмента: уч. пособие [для студентов высших учебных заведений] в 2 т. / И.А Бланк. – К: Эльга – Н, Ника–Центр, 2001. – 536 с.
7. Витлинский В. В. Анализ, моделирование и управление экономическими рисками: уч.–метод. пособ. для самост. изучение дисц. / В.В. Витлинский, П. И. Верченко. – Смоленск.: СНУ, 2001. – 293 с.
8. Костырко Л.А. Стратегия финансово-экономической деятельности хозяйствующего субъекта: методология и организация: монография / Л.А. Костырко. – Луганск: Изд–во им. В. Даля, 2002. – 560 с.
9. Ревенко В. Операційний хеджінг ризиків в логістичних системах / В. Ревенко, Є. Єнченко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Management/2011_720/07.pdf
10. Адамчук Н. Управление риском на предприятии и страхование / Н. Адамчук // Управление риском. – 2001. – №1. – С. 32–39.
11. Асамбаев Н. Оценка, анализ, измерение и управление рисками / Н. Асамбаев // Управление риском. – 2002. – №1. – С. 9–18.
12. Кривов В. Проблема рисков при принятии управленческих решений / В. Кривов // Управление риском. – 2000. – №4. – С. 15–17.
13. Жоваников В.Н. Риск–менеджмент в коммерческом банке в условиях переходной экономики / В.Н. Жоваников // Деньги и кредит. – 2002. – №5. – С. 60–65.
14. Плиса В.И. Управление риском финансовой стойкости предприятия / В.И. Плиса // Финансы. – 2001. – №1. – С. 67–72.
15. Сердюкова И.Д. Методы анализа финансовых рисков / И.Д. Сердюкова // Бухгалтерский учет. – 1996. – №6. – С. 54–57.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2013